

AFSCHEID VAN DE EEUWIGE PAIN IN THE ASS

De conflictueuze relatie tussen de Amerikanen en het Cuba van Castro

Op 19 februari is het precies acht jaar geleden dat Fidel Castro zijn afscheid aankondigde als president van Cuba. In het licht van de inmiddels verbeterende relatie tussen het Caribische eiland en de Verenigde Staten is het interessant vanuit dat perspectief nog eens terug te kijken op de revolutie van Castro. Want waarom hadden de Amerikaanse beleidsmakers ook alweer zo'n gruwelijke hekel aan hem?

De relatie tussen de Verenigde Staten en Cuba begint in de achttiende eeuw, als Amerikaanse kolonisten in het geheim handelscontacten opzetten met de Spanjaarden om zo geen koloniale belasting te hoeven betalen over tabak en suiker. De Engelsen, 'eigenaar' van de Verenigde Staten, waren hier niet blij mee en bezetten Havana in 1762. Maar vanaf het moment dat dertien staten zich op 4 juli 1776 onafhankelijk verklaren van Groot-Brittannië ligt de weg open voor legale handel met Cuba omdat de Spanjaarden de havens openstellen voor de handelaren uit de nieuwe staat. Gevolg is wel dat Cuba op handelsgebied grotendeels afhankelijk wordt van de Verenigde Staten.

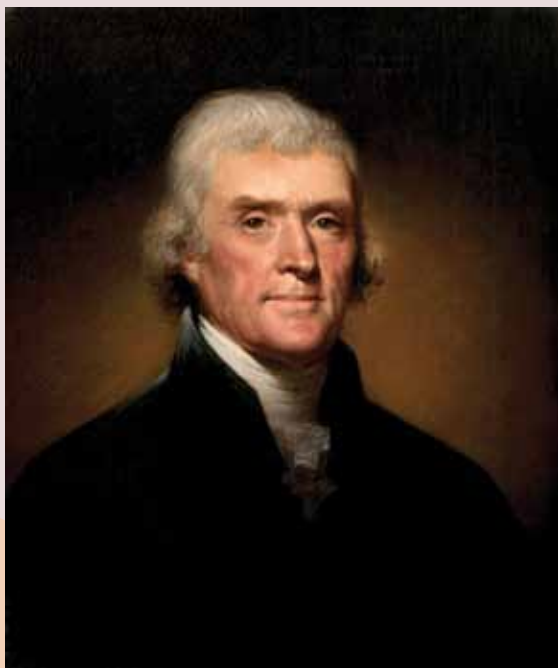
FOUNDING FATHER

Al vroeg na het ontstaan van de Verenigde Staten was er in hoge politieke kringen een besef van hoe interessant Cuba was. In 1820 noemt Thomas ►

Jan Verdonk is
redacteur van Kleio.

Straatbeeld van
Havana, Cuba. Foto
Jorge Royan.

Thomas Jefferson zag al heil in Cuba. Portret door Rembrandt Peale, 1800. White House Historical Association. Onder: Het wrak van de USS Maine in de haven van Havana. Foto National Archives and Records Administration.

Jefferson het eiland *the most interesting addition which could ever be made to our system of States*. Hij gaf in hetzelfde jaar Minister van Oorlog John Calhoun het advies dat de Verenigde Staten *ought, at the first possible opportunity, to take Cuba*.¹

Met het afbrokkelende Spaanse koloniale rijk in gedachten kondigden de Amerikanen de Monroe-doctrine af in 1822, waarmee ze zich achter Latijns-Amerikaanse staten schaalden die wilden breken met het Europese kolonialisme. Ondanks forse investeringen en twee pogingen Cuba te kopen bleef het eiland echter stevig in de handen van de Spanjaarden.

Nadat in februari 1898 het Amerikaanse marineschip USS Maine ontplofte in de haven van Havana, waarbij 267 opvarenden om het leven kwamen, kwam er in de Verenigde Staten in de media een roep op gang voor een oorlog met Spanje. De werkelijke oorzaak van de ontploffing werd weliswaar nooit opgehelderd, maar de oorlog kwam er wel. Daarin werden de Spanjaarden

eenvoudig verslagen door Cubaanse nationalisten, met militaire steun van de Amerikanen. Niet veel later deed Spanje officieel afstand van Cuba, dat vervolgens officieel onafhankelijkheid kreeg van de Verenigde Staten in 1901. In de regeling, het zogenaamde Platt-Amendement, werd echter wel opgenomen dat de Amerikanen mochten ingrijpen als ze dat noodzakelijk achtten om de orde te bewaken. Ook verwierven zij het recht tot het plaatsen van militaire bases, waarvan de marinebasis op Guantánamo Bay een uitvloeisel was. Cuba kreeg zelfs een eerste grondwet die gebaseerd was op de liberale Amerikaanse van 1789. Een jaar later vonden de eerste democratische verkiezingen plaats in het land, met Tomás Estrada Palma als winnaar. Hij zou aan de macht zijn tot 1906.

Het onafhankelijke Cuba bleek allesbehalve stabiel te zijn en daarom maakten de Verenigde Staten meermaals gebruik van het recht om militair in te grijpen, terwijl ze tegelijkertijd flink investeerden in de Cubaanse economie. In 1933 vond de laatste ingreep op Cuba plaats, een jaar voor het aantreden van Fulgencio Batista. Batista kwam aan de macht door de zogenaamde 'Opstand der Sergeanten', een coup gericht tegen het bewind van Gerardo Machado. Door deze putsch, gesteund door de Verenigde Staten, verwierf Batista de macht over het leger en werd hij de facto de belangrijkste man van het land, ondanks dat hij in eerste instantie zelf geen president werd. Als zelfbenoemde kolonel – en later generaal – was hij de man die de presidenten aanstelde, al waren zij in feite niet meer dan stromannen.

BESTE VRIEND

In juli 1940 werd Batista alsnog de president van Cuba. De door hem beloofde nieuwe grondwet kwam evenwel niet van de grond, en dus verloor hij in 1944 in nieuwe verkiezingen van Grau San Martín, die op zijn beurt vier jaar later het bewind overdroeg aan Carlos Prío Socarrás. Batista bekleedde in die periode een plek in de Cubaanse senaat. In 1951 waagde hij een nieuwe poging voor het presidentschap, maar toen bleek dat hij niet genoeg steun had onder het volk pleegde hij op 10 maart 1952 een nieuwe staatsgreep.

In de periode dat het regime van Batista aan de macht was, werd de oppositie de mond gesnoerd en kwam de Cubaanse economie voor het grootste deel onder controle van de Verenigde Staten. Havana groeide uit tot een plek van goktenten, prostitutie en georganiseerde misdaad, waar de Amerikaanse maffia de dienst uitmaakte. Ook goksyndicaten, hotelketens en onroerendgoedsbedrijven uit de Verenigde Staten investeerden fors

¹ *The American Empire Not So Fast*, Arthur Schlesinger Jr., World Policy Journal

in Cuba. Hoewel het aantal rechten van het volk onder Batista drastisch werd ingeperkt en het land steeds minder democratisch werd, bleef het lange tijd de steun houden van de Verenigde Staten. De reden daarvoor is misschien ooit het best verwoord door Arthur Gardner, de Amerikaanse ambassadeur op Cuba in de periode tussen 1953 en 1957: 'Batista heeft altijd geleund op de Verenigde Staten. Ik denk niet dat we ooit een betere vriend hebben gehad. Het was alleen jammer dat hij – zoals alle Zuid-Amerikanen – een 'cut' kreeg van alle dingen die gedaan werden. Maar aan de andere kant, hij deed fantastisch werk.'²

JONGE IDEALIST

De jonge idealist Fidel Castro zag de grote invloed van de Verenigde Staten op de Cubaanse economie met lede ogen aan. Nadat hij zijn studie in 1950 afrondde kreeg hij een baan bij een klein advocatenkantoor en plande hij een deelname aan de parlementsverkiezingen van 1952 met de *Partido Ortodoxo*, een partij die sociale hervormingen wenste. Nadat die verkiezingen geen doorgang vonden vanwege de staatsgreep van Batista en hij zijn land vervolgens steeds verder zag afglijden, besloot hij met een aantal andere revolutionairen op 26 juli 1953 de Moncada kazerne in Santiago aan te vallen. Deze aanval mislukte echter faliekant. Batista liet tien revolutionairen doden per omgekomen

soldaat, terwijl Castro gevangen werd gezet. Twee jaar later, op 15 mei 1955, kwam hij weer vrij vanwege een algemene amnestie, omdat Batista de kritiek op zijn regime onder het volk enigszins probeerde te sussen. Al snel volgden er echter geruchten dat Batista Castro om zou willen brengen, waarna de laatstgenoemde naar Mexico vluchtte. Hier ontmoette hij onder meer Che Guevara. Bovendien zette hij vanaf Mexicaanse bodem *De Beweging van de 26^e juli* op, een organisatie waarmee hij een nieuwe revolutie plande in Cuba. De mannen schaften een boot aan, die omgedoopt werd tot 'Granma'. Hiermee voeren Castro en enkele andere leden naar Cuba, waar ze op 2 december 1956 aan land gingen. Een hachelijke tocht volgde, opgejaagd door de troepen van Batista, waarbij slechts twaalf van de 82 aanwezige revolutionairen de plaats van bestemming levend bereikten. Nadat er berichten doorsijpelden over de strijd van Castro en zijn mannen vanuit de bergen van de Sierra Maestra raakte een groot deel van het volk in vervoering. In diverse studentenopstanden werd de grote onvrede kenbaar gemaakt over het dictatorschap van Batista en nadat hij hierop reageerde met een nog verdere beperking van vrijheden en een gevangenschap van critici, vond men in de beweging van Castro de gewenste bevrijders. Op 1 januari 1959 lukte het Castro na een guerrillastrijd van enkele jaren met heel veel moeite om ►

Fulgencio Batista schudt de handen van de Cubaanse ambassadeur tijdens een bezoek aan Washington. Erachter staat zijn vrouw Elisa Godinez-Gómez. Foto Harris & Ewing via Library of Congress.

² Uit het verhoor van Arthur Gardner door een senaatscommissie die het gevaar van het communisme onderzocht in het Caribisch gebied. tiny.cc/K1C10

Fidel Castro spreekt de pers toe tijdens zijn aankomst in Washington in 1959, tijdens de Cubaanse revolutie. Foto Library of Congress. Onder: Che Guevara op een ezel in Las Villas, Cuba, 1958. Foto Perfecto Romero.

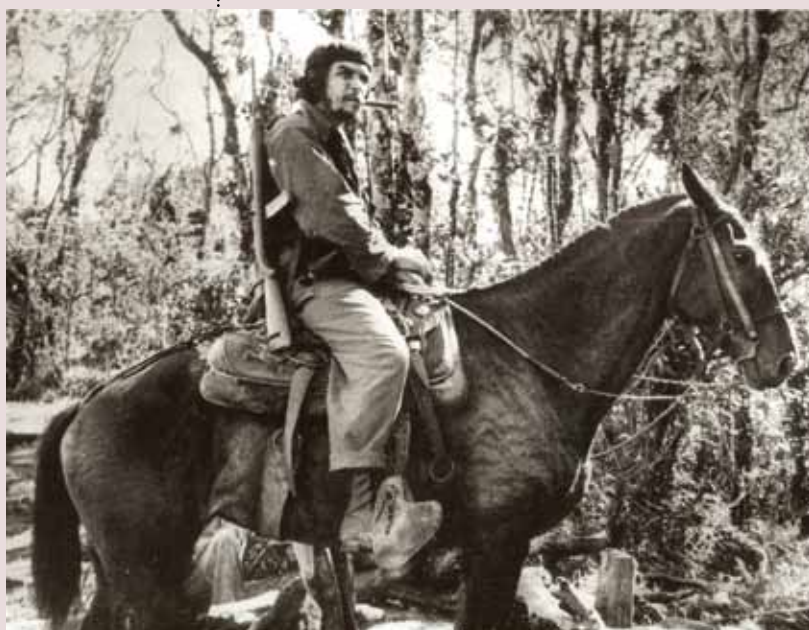
de regering van Batista omver te werpen. Een leger onder leiding van Guevara versloeg het leger van de dictator bij Santa Clara, die daarop korte tijd later zijn aftreden aankondigde. Een vrije inname van Havana volgde, en twee weken later werd Castro officieel de nieuwe premier van Cuba.

De Verenigde Staten erkenden de nieuwe regering direct, zo blijkt uit een analyse van Claire Suddath in *Time* in 2009. Ze hoopten Castro's beleid ten gunste van de Amerikanen te kunnen beïnvloeden. Die hoop vervloog echter al snel. Het bezoek van de Cubaanse leider aan Washington drie maanden na zijn aanstelling bleek spoedig niet meer dan een wassen neus te zijn. Ideologisch was er simpelweg een te groot verschil en Castro zou nadien dan ook nooit meer een voet op Amerikaanse bodem zetten.

DE-AMERIKANISERING

Al snel na zijn aantreden zette Castro de toon voor de verdere relatie met de Verenigde Staten. De Amerikanisering van Cuba en voornamelijk Havana onder het regime van Batista was hem een doorn in het oog geweest en hij wilde daar korte metten mee maken. Als onderdeel van deze campagne nationaliseerde Castro honderden Amerikaanse bedrijven zonder enige vorm van compensatie en maakte hij de import van producten uit de Verenigde Staten dusdanig duur dat de handel tussen beide landen drastisch werd teruggevoerd. Omdat dit soort maatregelen de Amerikaanse financiële belangen schaadden, kon een reactie niet uitblijven.

Voor diverse Amerikaanse presidenten zijn de provocaties vanuit Cuba een lastige kwestie geweest. Dwight Eisenhower was president tussen 1953 en 1961 en zou de eerste worden die actie ondernam

tegen Castro. Hij voerde handelsbeperkingen in op nagenoeg alle Cubaanse producten, waardoor Cuba gedwongen werd nieuwe handelspartners te zoeken. Die vond het al snel in de Sovjet-Unie, waar het in de persoon van Nikita Chroesjtsjov een nieuwe bondgenoot trof. Dit verbond was cruciaal om een volledige ineenstorting van de Cubaanse economie te voorkomen. De Sovjet-Unie werd in korte tijd de grootste afnemer van suiker en daarmee de facto tijdelijk de redder van de Cubaanse economie. In de context van de Koude Oorlog betekende dit evenwel een duidelijke kampkeuze. Het betekende een definitief einde van de diplomatieke banden tussen Cuba en de Verenigde Staten. John F. Kennedy breidde de maatregelen van Eisenhower op 7 februari 1962 uit via een permanent embargo, vlak nadat hij volgens Suddath – saillant detail – eerst twaalfhonderd Cubaanse sigaren voor zichzelf bestelde. Het embargo zorgde er onder meer voor dat er geen Amerikaanse auto's meer geïmporteerd konden worden, iets wat vandaag de dag nog altijd zichtbaar is in het romantische straatbeeld van Cuba met alle oude auto's. Veel belangrijker was echter dat Castro door de maatregel een middel kreeg om eenheid te creëren onder de bevolking. Ondanks de steun van de Russen werd de economie immers dusdanig hard geraakt dat de voedselconsumptie daalde. De Cubaanse leider kon hierop naar de Amerikanen wijzen als schuldige voor het veroorzaken van deze binnenlandse problemen. Dit beeld van de Verenigde Staten werd alleen maar verder versterkt door enkele geheime Amerikaanse pogingen om de regering van Castro omver te werpen. Hierbij

werden bijvoorbeeld enkele Cubaanse bannelingen getraind door de CIA voor een grondaanval. Ook werd er getracht een schelp tot ontploffing te brengen in de nabijheid van Castro. Dit soort plannen bereikten echter nimmers het gewenste doel. Door al het diplomatieke wapengekletter ontstond er een uiterst gespannen veiligheidssituatie in de wereld. Op 15 oktober 1962 bereikte deze het hoogtepunt toen Amerikaanse spionagevliegtuigen een raketbasis ontdekten op Cuba. Deze werd gebouwd door de Sovjet-Unie en een kleine twee weken lang werd er wereldwijd gevreesd voor een nucleaire oorlog. Een compromis zorgde er op 28 oktober voor dat de Cuba-crisis beëindigd werd. Chroesjtsjov trok de Russische raketten terug in ruil voor de Amerikaanse belofte dat zij hetzelfde zouden doen met hun raketten in Turkije.

SLUWE STREEK CASTRO

Ook de handelsrelatie met de Sovjet-Unie kon niet voorkomen dat de Cubaanse economie verder verslechterde. De interne spanningen liepen hierdoor zo hoog op dat Castro besloot de Cubaanse haven Mariel te openen voor eenieder die het eiland per boot wenste te verlaten. Jimmy Carter stelde hierop de grens van de Verenigde Staten open voor Cubanen, waarop tussen 15 april en 31 oktober 1980 zo'n 125.000 Cubanen per boot naar Florida trokken, iets dat bekend kwam te staan als de 'Mariel boatlift'. Pijnlijk voor Carter was echter dat onder deze vluchtelingen ook ongeveer 22.000 door Castro vrijgelaten criminelen en psychiatrische patiënten waren. De Cubaanse leider had de situatie aangegrepen om van 'gekken' af te komen.

In de wereld na de Koude Oorlog werd het voor Cuba zonder de Sovjet-Unie als grote sponsor nog lastiger zich te handhaven. Als klap op de vuurpijl kwamen de Amerikanen in de jaren negentig met een verscherping van het reeds bestaande embargo. Via de *Cuban Democracy Act* in 1992 en de *Helms-Burton Act* in 1996 werd het wettelijk mogelijk bedrijven in de Verenigde Staten te vervolgen die handel dreven met Cuba. Buitenlandse bedrijven konden hiermee ook sancties opgelegd krijgen, al stuitte dit wel op kritiek van de Europese Unie. De Europeanen vonden het in strijd met de beginselen van de vrije wereldmarkt die juist de Amerikanen propageerden. De Amerikanen verdedigden de Helms-Burton Act onder meer met het feit dat Cuba enkele weken eerder twee burgervliegtuigen neerhaalde, waarbij in totaal vier mensen om het leven kwamen. Deze slachtoffers waren leden van een Cubaanse groepering uit Miami. Volgens de Verenigde Staten bevonden de vliegtuigjes zich ten tijde van de aanval in het internationale luchtruim.

DE RELATIE IN DE 21E EEUW

Met de aankondiging van het aftreden van Castro kwam de ooit zo problematische relatie in een stroomversnelling. Ondanks dat broer Raúl de scepter van Fidel overnam is er onder Barack Obama een duidelijke verbetering opgetreden van de betrekkingen. De huidige Amerikaanse president heeft het embargo inmiddels versoepeld en aangekondigd dat de Verenigde Staten weer een eigen ambassade zullen openen op Cuba. Diverse financiële beperkingen zijn opgeheven en het is makkelijker geworden te reizen tussen de beide landen. 'Met het Cubaanse volk wil ik de hand van vriendschap schudden. Met deze veranderingen willen we het verleden achter ons laten voor een betere toekomst', zo stelde Obama, die verder aangaf de harde aanpak van zijn land achterhaald te vinden.

Poster uit 1960 met daarop afgebeeld Castro en Chroesjtsjov tijdens de Cubacrisis. De tekst luidt: 'Lang leve de eeuwige, onverwoestbare vriendschap en samenwerking tussen de Sovjet-Unie en het Cubaanse volk!'

Allicht is die laatste constatering wel terecht. Met het ontbreken van het toneel van de Koude Oorlog werden Castro – die inmiddels 89 jaar oud is – en Cuba immers min of meer veroordeeld tot een marginale rol in de wereldpolitiek. Ze vonden weliswaar steun bij het Venezuela van Hugo Chavez, waarvan het onder meer grote hoeveelheden gratis olie kreeg, maar ook dat land is inmiddels in een diepe economische crisis geraakt. Raúl Castro heeft aangegeven in 2018 te stoppen en er is nog geen duidelijkheid over de koers na het tijdperk van de broertjes Castro. Dus waarom zou de Verenigde Staten dan nog een sanctie uit een radicaal andere periode handhaven?

Ook anderen is de hoop op betere betrekkingen niet ontgaan. Paus Franciscus is bijvoorbeeld een belangrijke kracht geweest achter de normalisering van de verhoudingen, door in een rol als mediator de Verenigde Staten en Cuba naar elkaar toe te bewegen. Of het uiteindelijk leidt tot een definitieve ►

Obama noemde de maatregelen van de VS tegen Cuba 'achterhaald'. Foto Pete Souza.

opheffing van het embargo blijft koffiedik kijken, maar duidelijk lijkt wel dat de scherpe kanten van de oude conflictueuze relatie af zijn. Niet alleen de maatregelen van de Amerikanen zijn verouderd, maar ook Castro zelf en daarmee de spanningen. Wat echter altijd zal blijven zijn de herinneringen aan de rebelse leider als eeuwige *pain in the ass* van de Verenigde Staten.

CASTRO IN DE KLAS

Buiten Cuba staat Castro bekend als een doctrineaire dictator, die gek was op de macht die hij had en die geen oppositie duldde. In eigen land is hij met name voor veel generatiegenoten de man die het land bevrijdde van de onderdrukking, die het land hoogstpersoonlijk optilde uit de armoede en die bijvoorbeeld de kwaliteit van de gezondheidszorg en het onderwijs op een indrukwekkend peil bracht. Dit contrasterende beeld is interessant en biedt tal van mogelijkheden om de casus-Castro in de klas te gebruiken. Hoe politiek gekleurd waren namelijk de Nederlandse berichtgevingen over de Cubaanse heerser ten tijde van de Koude Oorlog? Hoe berichtten de Polygoonjournaals eigenlijk? En hoe zat dat bij de Amerikaanse kranten? Kortom, welke rol had propaganda in het conflict? De mediaberichten van toen bieden een mooi inzicht in wat nieuwsgeving tijdens een ideologische oorlog betekent en bieden de mogelijkheid om een poging te doen feit en fictie te onderscheiden. Daarbij is Castro – die niet voor niets altijd een van de meest geliefde dictators in Hollywood geweest – bij uitstek een politieke leider die jongeren tot de

verbeelding kan spreken. Net als zijn iconische voormalige strijdmakker Che Guevara heeft Castro de ideale mix van charisma en een boeiend verhaal. In ieder geval één die de Amerikanen nooit zullen vergeten, ondanks dat zijn rol nu is uitgespeeld. ■

GEBRUIKTE BRONNEN

- Time Magazine, *a brief history of u.s.-cuba relations*, tiny.cc/K1C1
- Volkskrant, *Castro's afscheid, einde van een tijdperk*, tiny.cc/K1C2
- Volkskrant, *Wanneer is de relatie tussen VS en Cuba echt ontdooid?* tiny.cc/K1C3
- *Cuba and the United States: A Chronological History* (1997), Jane Franklin
- NRC Handelsblad, *Fidel Castro kondigt vertrek aan*, tiny.cc/K1C4
- Punahou School, *Opposing Viewpoints In Context*, tiny.cc/K1C5
- NPO Geschiedenis, *VS en Cuba: strijdbijl na 55 jaar begraven. De crisismomenten uit de Cubaanse geschiedenis*, tiny.cc/K1C6
- DeRedactie.be, *De VS en Cuba: een relatie met hindernissen*, tiny.cc/K1C7
- Historiek.net, *Fulgencio Batista (1901-1973)*, tiny.cc/K1C8
- World Policy Journal, *The American Empire? Not So Fast*, tiny.cc/K1C9
- Schwartzman, K.C. (2001). *Can international boycotts transform political systems? The cases of Cuba and South Africa*. *Latin American Politics and Society*, 43 (2), 115-146.